

СЕМАНТЫЧНАЯ НЕДАКЛАДНАСЦЬ ПРЫ ЗАПАЗЫЧВАННІ ЛЕКСІЧНЫХ АДЗІНАК У БЕЛАРУСКАЙ МОВЕ

Ахрамовіч Соф'я, Зінкоўская Ефрасіння

*Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт інфарматыкі і радыёэлектронікі
г. Мінск, Рэспубліка Беларусь*

Албут А.А. – магістр філ. навук

На матэрыяле Этымалагічнага слоўніка беларускай мовы [1] разгледжана з'ява несупадзення зыходнага значэння слова з прынятым значэннем у мове-рэцыпіенце.

Пранікненне іншамоўных слоў у беларускую мову з'яўлялася неабходнай часткай яе станаўлення. Знаёмячыся з новымі словамі, наш народ даведваўся пра новыя з'явы і рэчы. Таму можна казаць, што запазычванне паўплывала і на развіццё нашай краіны і нашага народа. Запазычванне сведчыць аб узаемаадносінах адной краіны з іншай, адной этнічнай групы з іншай. Калі б беларускі народ не меў магчымасці ўзаемадзейнічаць з іншаземцамі, беларуская мова мела б толькі «мясцовыя» словы. Але ж беларуская мова мае вялікую колькасць запазычанняў. Гэта звязана з кантактамі беларускага народа з іншымі этнічнымі групамі. Наша краіна займае цэнтральнае становішча на карце Еўропы. Мы суседнічаем з Польшчай, Украінай, Літвой, Латвіяй і Расіяй, мовы якіх «падзяліліся» з нашай некаторымі словамі. Словы з грэчаскай і лацінскай мовы прыходзілі да нас у большай частцы праз навуку, з італьянскай – праз мастацтва, нямецкай – праз будаўніцтва і тэхналогіі і г.д. Мы вельмі шмат сутыкаліся і сутыкаемся зараз, дзякуючы інтэрнэту, з мовамі іншых краін, таму наша мова ўзбагачана не толькі сваёй лексікай, але і словамі іншых краін.

Замежныя словы ўзбагацілі не толькі мову навукі, але і сталі часткай штодзённасці. Мы выкарыстоўваем гэтыя словы, не думаючы, які шлях яны прайшлі, каб трапіць да нас. Зараз і ў гэтых тэзісах ужо ёсць замежныя словы, напрыклад *навука, інтэрнэт*. Гэтыя словы мы ўжываем у тым значэнні, у якім яны былі ўтвораны ў мове, якая іх спарадзіла. Так адбываецца вельмі часта. Але ёсць выпадкі, калі па нейкай прычыне словы, ідучы да нас, страчвалі свой першасны сэнс. Гэта значыць, што мы ўжываем іх не так, як гэта рабілі тыя, хто вымавіў гэтае слова ўпершыню. Адбылася недакладнасць у запазычванні.

Не трэба блытаць недакладнасці ў запазычванні са словамі, якія гучаць у мовах аднолькава, але маюць розныя значэнні. Адно з такіх слоў – міжмоўных амонімаў – ужо з’яўлялася ў гэтых тэзісах. Гэта слова *іншы*. У нашай мове, як і ў іншых, яно значыць ‘нейкі яшчэ’, ‘некаторы’, але ў літоўскай – ‘сапраўдны’, нямецкай – ‘адзін’. На жаль, няма пэўных звестак, ад якой мовы ўпершыню пайшло слова *іншы* і якое значэнне яно мела раней.

Аднак зараз пойдзе гутарка менавіта пра недакладнасці ў запазычванні. Цікавая з’ява адбываецца са словамі *слон* і *вярблюд*. Слова *слон* ужываецца ў значэнні, да якога мы прывыклі, у рускай, украінскай, чэшскай, славацкай і іншых славянскіх мовах. Прышло яно да нас з цюркскіх моў, дзе значыла ‘леў’, але вымаўлялася як *аслан*.

Слова *вярблюд* прыйшло з праславянскага слова *velьbŏd*, якое запазычана ад грэчаскай мовы, дзе таксама мела значэнне ‘слон’ і вымаўлялася як *элЕфантос*, што падобна да англійскага *elephant*. Першапачаткова, відаць, было *velьbŏdъ*, а пасля відазмянілася пад уплывам народнай этымалогіі, якая параўноўвала яго са словамі *веліі* ‘вялікі’ (*velьь*) і *блодити* (*blŏditi*) ‘блукаць’, а ў выніку дысімільцыі -л- у складзе *вельб-* з’явілася -р.

Доктар прыходзіць з лацінскага слова *doctor*, якое мае значэнне ‘настаўнік’. Ужо гэта слова ўтворана ад *docere*, што значыць ‘вучыць’.

Слова *дыплом* прыйшло да нас з Францыі, дзе мела такое ж значэнне. У французскую мову яно прыйшло ад лацінскага слова *diploma*, дзе ўжывалася ў значэнні ‘пісьмо’, ‘запіскі’. Але на гэтым вандроўка слова не спыняецца. У лацінскую мову *дыплом* прыйшоў са старажытнагрэчаскага *δίπλωμα* – ‘пісьмо, грамата, дакумент’. Далей змяненне слова адбываецца ў гэтай мове. Слова ўтварылася ад *δίπλω* – ‘складваць удвая, якое ў сваю чаргу ўтварылася ад слова *δίπλωος* – ‘двайны, парны, двухбаковы’. Што мы маем? Сучаснае нам слова *дыплом* з’яўляецца на самой справе нечым дваіным, парным, двухбаковым у першасным значэнні.

У лацінскай мове *reliquiae* значыць ‘рэшткі’, ‘астанкі’. У беларускай мове слова *рэліквія* выкарыстоўваецца ў двух значэннях: ‘прадмет рэлігійнага пакланення’ або ‘прадмет, які беражліва захоўваецца як памяць аб мінулым’.

Лацінскае слова *antenna*, якое значыць ‘мачта’ увайшло ў беларускую мову як ‘частка радыёўстаноўкі, якая служыць для выпраменьвання і прыёму радыёхваляў’.

Калі яшчэ казаць пра лацінскую мову, то *annotation* значыла ‘заўвага’. У беларускай мове стала ўжывацца як *анатацыя* са значэннем ‘кароткая характарыстыка кнігі, артыкул’.

Слова *авал* даволі новае. Яно прыйшло з рускай мовы, куды трапіла з французскай. У Еўропе яно распаўсюдзілася ў 18–19 стст. Але ж першапачатковае слова ўзнікла раней. Францыя запазычыла гэтае слова з лацінскай мовы, дзе мелася значэнне ‘яўка’.

Гэта былі словы старыя па паходжанні. Але недакладнасці падчас запазычвання адбываюцца і ў наш час. Напрыклад, слова *метрапалітэн*. Яно адносіцца і да паняцця ‘чыгунка’, і да ‘дарогі, па якой цягнік перасоўваецца’. Але ж у сваім першым значэнні яно значыла толькі ‘чыгунка’.

Або слова *ноўтбук*. Звыклая нам рэч, якая мае гэтую назву, не супадае з той, якую ўпершыню так назвалі. З англійскай мовы *notebook* перакладаецца як *сшытак*, *нататнік*. На англійскую мову *ноўтбук* перакладаецца як *laptop*. Але ж вось якая цікавая адбываецца з’ява: у беларускай мове існуе і слова *лэптоп*, або *лаптоп*. Значыць яно таксама ‘партатыўны камп’ютар’. Але лэптоп па сваіх памерах крыху перавышае прывычны нам ноўтбук [2].

Мы выкарыстоўваем словы, першапачатковае значэнне якіх ужо страцілася, і словы, якія ўсё яшчэ маюць свой першасны сэнс. А ці добра для нашай мовы выкарыстанне запазычанняў? Запазычанні ўзбагачаюць як і нашу мову, так і наша светаўспрыманне. Але з дапамогай гэтых слоў мы пачынаем забываць свае, звыклыя. Напрыклад, замест *крама*, больш вымаўляем *магазін*. Запазычванне будзе мець сваё месца ў беларускай мове, бо мы жывём сярод людзей іншых краін. Недакладнасцей ў запазычванні не пазбегнуць, бо чалавечы розум можа памыляцца.

Спіс выкарыстаных крыніц:

1. Этымалагічны слоўнік беларускай мовы (1978–2017) // *Verbum* [Электронны рэсурс]. – Рэжым доступу : <https://verbum.by/esbm>. – Дата доступу : 29.11.2022.
2. Савіцкі, М.І. *Тлумачальны слоўнік па інфарматыцы* / М.І. Савіцкі. – 2-е выд., дап. і перапрац. – Мінск : МЕДЫЯЛ, 2014. – 418 с.